

Docentenhandleiding Basisonderwijs ter voorbereiding op de gastles van: Liesan Cohen-Löwenberg

Introductie

Binnenkort ontvang jij een gastspreker in de klas. Deze gastspreker maakt deel uit van jouw lessen over de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgung. De gastles duurt ongeveer 50 tot 70 minuten, afhankelijk van wat is afgesproken met de docent. De gastles bestaat uit twee delen: een verhaal en aansluitend een nagesprek. Het is belangrijk om naar aanleiding van de [bijgevoegde biografie](#) vragen voor te bereiden, die aan de gastspreker kunnen worden gesteld. Ongetwijfeld heb je meerdere lessen aan WO2 besteed. In deze handleiding vind je tips en verdiepingsvragen bij het werkblad die je ter voorbereiding op de komst van Liesan kunt doen.

Duur voorbereidende les: 60 minuten

Doelgroep: Basisonderwijs groep 7/8

Thema: WO2, Jodenvervolgung, Joods verzet, onderduiken

Leerdoelen:

- Leerlingen kennen belangrijke gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog en kunnen deze op volgorde zetten.
- Leerlingen denken na over de gevaren van onderduiken.
- Leerlingen denken na over verschillende vormen van verzet.
- Leerlingen beantwoorden a.d.h.v de zie-denk-vraagmethode vragen over een foto.
- Leerlingen worden voorbereid op de thematiek uit het verhaal van de gastspreker.

Structuur werkblad

Introductie + filmpje 'De oorlog in zeven minuten'	10 minuten
Opdracht 1: Tijdlijn	10 minuten
Opdracht 2: Generaties	5 minuten
Opdracht 3: Onderduiken	10 minuten
Opdracht 4: Zie - denk - vraag	10 minuten
Opdracht 5: Verzet	10 minuten
Slot: Vragen voorbereiden	5 minuten

Vorbereiding

- Lees deze handleiding, met achtergrondinformatie en tips om de verdiepingsvragen te bespreken, goed door.
- Bereid samen met jouw leerlingen vragen voor die aan de gastspreker kunnen worden gesteld.
- Print het werkblad uit (zie hieronder) en verdeel ze onder de leerlingen.
- Introduceer [de biografie van de gastspreker](#) na afloop van de les
- Bekijk gezamenlijk als start [het filmpje 'De oorlog in zeven minuten'](#)

Opdracht 1

Tijdslijn

Leerlingen maken een tijdslijn en zetten de volgende gebeurtenissen op volgorde.

1. Adolf Hitler komt aan de macht en veel Joden vluchten uit nazi-Duitsland – 1933
2. Nederland wordt bezet door Nazi-Duitsland – 1940
3. Door de anti-Joodse maatregelen worden Joodse kinderen van school gestuurd – 1941
4. In de Hollandse schouwburg in Amsterdam worden Joden gevangen gezet – 1942-1943
5. Joodse mannen, vrouwen en kinderen worden via doorgangskamp Westerbork naar concentratiekampen gedeporteerd – *vanaf 1942*
6. Joden worden vermoord in de concentratie en vernietigingskampen – 1942-1945
7. Nederland is bevrijd! – 1945
8. Kinderen en kleinkinderen van overlevenden en slachtoffers van WO2 vertellen wat er met hun familie is gebeurd voor de klas – 2018-nu

Tips ter bespreking:

- Bespreek en vergelijk de tijdslijnen.
- Licht de tijdslijn kort toe zodat leerlingen een helder beeld hebben van het verloop van de Tweede Wereldoorlog.
- Vraag leerlingen welke gebeurtenissen zij nog meer kunnen bedenken.
- Maak het persoonlijk: Kunnen ze een grote gebeurtenis koppelen aan een persoonlijke gebeurtenis? Bijvoorbeeld het verhaal van Anne Frank of andere historische figuren. Om de gevolgen van de grote gebeurtenissen te koppelen aan wat dit voor mensen betekenden, maak je de geschiedenis tastbaar en invoelbaar voor leerlingen.

Opdracht 2

Generaties

Leerlingen bedenken tot welke generatie de gast spreker behoort en denken na of de oorlog ook in de levens van deze generatie een rol kan spelen.

Tips ter bespreking:

- Het antwoord op vraag b is waar. Benoem dat voor veel kinderen van oorlogsslachtoffers een oorlog zijn sporen achterlaat. Een oorlog werkt vaak generaties lang door. Kinderen die de oorlog niet hebben meegemaakt, hebben vaak te dealen met de trauma's van hun ouders (of grootouders).
- Benoem dat ook de oorlogen die nu in de wereld gaande zijn, hun sporen na zullen laten bij de volgende generaties.

Opdracht 3

Onderduiken

a. Wat had je allemaal nodig om onder te kunnen duiken? Schrijf zoveel mogelijk dingen op

Denk aan: Betrouwbare contacten, hulp van mensen uit het verzet, een onderduikplek, geld, netwerk om aan voedselbonnen te komen, boeken/tijdsbesteding/huiswerk/zorg/medicijnen (vaak regelden het verzet dit), geduld (dagen duurde lang en je moest vaak stil/bijna onzichtbaar zijn).'

Benoem dat het niet zo eenvoudig was om onder te duiken, niet iedereen had de mogelijkheid en middelen om onder te duiken. Benoem daarnaast dat mensen toen niet wisten wat wij nu weten (het lot van de Joden die zich wel melden en naar de concentratiekampen werden gedeporteerd).

b. Wat waren de risico's van onderduiken? Wat kon er gebeuren?

Onderduiken was erg gevaarlijk, je kon worden opgepakt en gedeporteerd. Veel kinderen zaten vaak los van hun ouders ondergedoken, niet wetende waar hun vader en moeder of eventuele broertjes en zusjes zaten. Ook moesten kinderen onder een andere naam door, kregen een nieuwe identiteit en mochten absoluut niemand vertellen wie zij in werkelijkheid waren. Het kwam voor dat je kleine ruimtes moest delen met anderen, of weer naar een ander adres moest en iedere dag had je de angst om ontdekt te worden, bijvoorbeeld door verraad. Ook voor de mensen die onderduikers in huis hadden was het gevaarlijk en kon je worden opgepakt en gearresteerd. Veel ondergedoken kinderen die de oorlog overleefden moesten na de oorlog doorleven zonder hun ouders, die waren vermoord in de concentratie- en vernietigingskampen

c. Hoeveel Joodse mensen hebben denk jij de oorlog overleefd door onder te duiken?

Van de c.a. 28 duizend Joden in onderduik, zijn er ongeveer 1/3 verraden, opgepakt en naar de concentratiekampen gedeporteerd. Je kunt hier ingaan op de redenen waarom mensen dat deden?

Opdracht 4

Zie - denk - vraag

Leerlingen beantwoorden vragen via de *zie-denk-vraag methode* over een foto. Je kunt ervoor kiezen hen in tweetallen aan de slag te zetten met deze opdracht of je behandelt de foto klassikaal. Bespreek vervolgens de foto.

Bron: Op de foto zie je 'Het verscholen dorp', een onderduikplek tijdens de Tweede Wereldoorlog, dat lag in de bossen van de Provincie Gelderland. Nadat de plek in oktober '44 werd ontdekt door de nazi's, werden 8 van de 86 onderduikers doodgeschoten. Het verscholen dorp heeft een betekenis in het verhaal van de gast spreker.

Zie denk Vraag methode uitleg

Deze methode komt uit de **visible thinking strategy** en bevordert open en creatief denken bij leerlingen, het wekt nieuwsgierigheid over een thema en helpt de leerling zijn/haar gedachten te structureren.

Vraag leerlingen in 3 stappen vragen te beantwoorden over een bron/foto/object.

1. Wat zie je?
2. Wat denk je?
3. Wat wil je over deze bron weten?

Tips ter bespreking:

- Maak het verschil duidelijk tussen wat je ZIET en wat je DENKT. Bij zien gaat het om objectieve kenmerken: 'ik zie een gezicht. Bij denken gaat het om interpretaties: 'ik denk dat het een meisje is'
- Stel open vragen ter verduidelijking: Waarom denk je dat? Wat denken anderen? Wat valt je op? Welk verhaal schuilt er achter de bron?
- Blijf neutraal, er is bij deze oefening geen goed of fout.

Opdracht 5

Verzet

Tips ter bespreking:

a. Alle antwoorden zijn juist.

Benoem dat verzet veel verschillende vormen aan kon nemen en werd uitgevoerd door zowel mannen en vrouwen. Ontkracht de mythe dat verzet enkel door mannen werd uitgevoerd en benadruk dat ook veel Joden in het verzet zaten. In totaal nam ongeveer 5 procent van de Nederlandse bevolking actief deel aan het verzet.

b. Laat leerlingen nadenken over kleine vormen van verzet.

Denk bijvoorbeeld aan: mensen die informatie voor de nazi's achterhielden of mensen die onderduikers te eten gaven. Motivaties om verzet te plegen liepen sterk uiteen. Dit kon uit politieke overtuiging zijn, maar ook vanwege vaderlandsliefde en geloofsovertuiging.

c. Van de 160 duizend Nederlandse Joden werden er tijdens de oorlog 102 duizend vermoord. Hierdoor zijn veel van hun verzetsverhalen verloren gegaan. Het gebrek aan deze verhalen en het feit dat er vrij weinig aandacht was voor het leed van de Joden die terugkeerden droeg bij aan het idee dat veel Joden zich niet zouden hebben verzet.

Lined area for student responses.

